

Penal Adjudication Commission in Jablonec nad Nisou 1945–1947

ABSTRACT

MONIKA REMSOVÁ | This study analyses one aspect of the retribution judiciary in the post war Czechoslovakia. Particularly it focuses on the activity of the Penal Adjudication Commission in Jablonec nad Nisou during the first stage of the retribution, that was established by the Small Retribution Decree. Its goal was to punish minor collaborators.

KEY WORDS

retribution
post war Czechoslovakia
Penal Adjudication Commission
collaborators
nationality

KLÍČOVÁ SLOVA

retribuce
poválečné Československo
trestní nalézací komise
kolaborace
národnost

Před
mini

Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou (1945–1947)¹

MONIKA REMSOVÁ

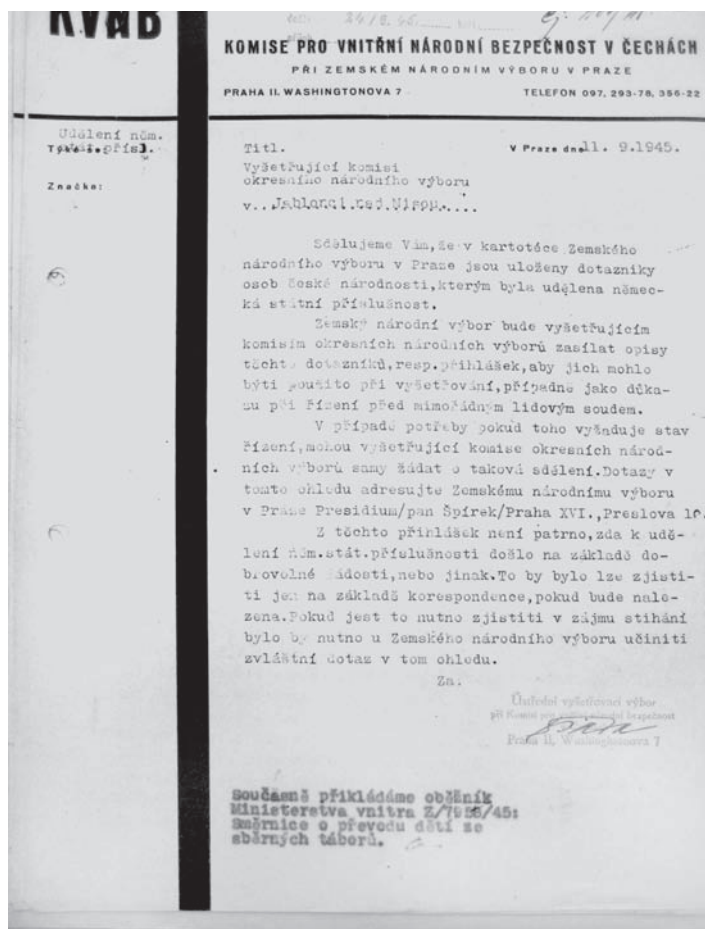
Tato studie se zabývá jedním z aspektů retribučního soudnictví v poválečném Československu. Konkrétně analyzuje činnost Trestní nalézací komise (TNK) v Jablonci nad Nisou v tzv. prvním retribučním období. Tato komise byla zřízena na základě tzv. malého retribučního dekretu a měla sloužit k potrestání „menších“ kolaborantů.² Fungovala od března 1946 a poslední trestní nálezy vynesla 3. května 1947. Jablonecká TNK působila na území bývalé Říšské župy Sudety, zdejší „malá retribuční“ byla jako všude výrazně ovlivněna lokálním kontextem.

Retribuce na Jablonecku³

Osoby stíhané na Jablonecku kvůli retribučním deliktům stanuly buď před Mimořádným lidovým soudem v Liberci, nebo příslušnou TNK. Prvotní rozhodnutí o předání případu příslušné instituci měla v rukou Okresní vyšetřovací komise (OVK) při Okresní správní komisi (OSK), později Okresním národním výborem (ONV) v Jablonci nad Nisou s pobočkou sídlící v Tanvaldu. V rámci retribuční bylo jejím úkolem shromáždit důkazní materiál a vyslechnout obviněné a svědky. Mimo to vedly tyto komise agendu spojenou například se stavem vězeňských zařízení a zajištěných osob, vyjadřovaly se k žádostem o udělení „státní spolehlivosti“ apod.

Udání docházela od institucí i jednotlivců. Poměrně často dal podnět k vyšetřování jablonecký ONV – například národnostní oddělení sdělovalo jména osob, jež zažádaly o navrácení státního občanství, přičemž do protokolu musely uvést národnost zvolenou roku 1939, státní příslušnost v době okupace, zda nebyly členy nacistických organizací a německé branné moci. Ministerstvo vnitra rozesílalo ONV oběžníky s informací o získání německého archivu, ze kterého získalo žádosti o udělení německé státní příslušnosti.⁴ Spolu s nimi zasílalo kopie těchto dokumentů. Další podklady podávaly stanice bezpečnosti, Svaz osvobozených politických vězňů (SOPV), místní národní výbory (MNV) a občané. Podle místní příslušnosti si dokumentaci předávaly jednotlivé vyšetřovací komise (VK) a podle věcné příslušnosti případy předkládali žalobci mimořádných lidových soudů (MLS).

Podle předběžného přehledu činnosti poslala OVK 5 320 oznámení veřejnému žalobci MLS v Liberci

Ústřední vyšetřovací výbor při Komisi pro vnitřní národní bezpečnost při ZNV v Praze informoval OVK o osobách, které zažádaly o udělení německé státní příslušnosti (SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 54)

- 1_ Studie vznikla v rámci stipendijního programu Studentské vědecko-umělecké činnosti (SVUČ) Technické univerzity v Liberci, Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické.
- 2_ Retribuci se věnoval obecně FROMMER, Benjamin. *Národní očista. Retribuce v poválečném Československu*. Praha: Academia, 2010. Novověk, sv. 9. ISBN 978-80-200-1838-0. Konkrétním TNK se věnuje řada bakalářských, diplomových a dizertačních prací. Například RYBÁŘ, Václav. *Trestní a nalézací komise v Liberci v letech 1945–1948*. Liberec, 2009. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie; LOUDA, Jiří. *Trestní nalézací komise Turnov*. Liberec, 2011. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie; MIKŠOVSKÁ, Barbora. *Trestní nalézací komise Poděbrady*. Liberec, 2011. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie; HAMPLOVÁ, Zuzana. *Trestní nalézací komise Nymburk*. Liberec, 2011. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie. Detailněji se tzv. malým retribučním dekretem zabýval KMOCH, Pavel. „Malá retribuční“ v českých zemích a Trestní a nalézací komise v Benešově u Prahy. Liberec, 2011. Diplomová práce. Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, Katedra historie.
- 3_ Není-li uvedeno jinak, pocházejí následující informace z archivního fondu Okresní národní výbor (ONV) Jablonec nad Nisou. Státní okresní archiv (SOKA) Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou.
- 4_ Podle oběžníku Ústředního vyšetřovacího výboru při Komisi pro vnitřní národní bezpečnost v Čechách při Zemském národním výboru v Praze z 11. 9. 1945 byly uloženy v kartotéce Zemského národního výboru dotazníky osob české národnosti, kterým byla udělena německá státní příslušnost. SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 54, Oběžníky ZNV a ministerstev.

Číslo jednací	Kterého dne a měsíce kus došel	Odkud došel (datum a číslo)	Věc	Na koho vyřízen a jak (krátký obsah)	Vyřízen dne	Vypraven dne	Značka spisovny
4 1	12.1.47 30. 4. 47	ONV - rde 15504/45-9147 MNV Jablonec 3580 y k 27.4.47	Čistková Marie 15.8.1893 Jablonec "8. Střelcová 94 provdaná 26. dubna 1915	Pro po smrti vyřízení ONV rde, odděl. mal. olo. Posl. mal. mal. kom. rde Okr.soud 2. le.	24.3.1947 5.5.1947		
4 2	14.1.47 14.4.47	ONV - rde 10331/46-9147 MNV - rde 20834/2-11.4.47	Quadr. Otha 18.10.1922- Jablonec "8. Bratři 8-	Prost. mal. "komis. rde " "	24.3.1947 15.4.47		
4 3	13.3.47	13364/45-9147	Bošen. bashova Anna- 6.3.1912- Nová Ves 27	Prost. mal. "komis. rde	22.3.1947		
4 4	15.3.47	15358/45-9147	Richterova Marie-24.5.1890- Luceňany 547-	Prost. mal. "komis. rde	14.4.1947		
4 5	19.4.47	11496/45-9147 ONV - rde 12884/47-8.4.47	Šurra Karel, 3.11.1903 Přelubov 546- napuštěn spisi mmi. Red. soudem v Liberci.	Přijímáno k. j. 2546 spis mmi. list soud. v Liberci činy předány list. mal. kom. rde	19.4.47 21.4.1947		
4 6	21.4.47	21145-9147	Šubich, Paulínka 9.9.1896 Himburk "9.-421-	Prost. mal. "komis. rde Rozmdek. Zpracován obvolky - 5.5.47 Soudní 15.47	14.4.47 14.4.1947		
4 7	29. 4. 47	15356/45-9147 MNV rde 3917 y k 22.4.47	Koxalova Anna-14.12.1880 Jablonec "8. Říčná 24-	Prost. mal. "komis. rde " "	22.2.1947 5.5.1947		
4 8	30. 4. 47	10400/45-9147 MNV rde 3717 y k 22.4.47	Šubachova Anna 26.3.1902 Jablonec "8. Střelcová 15-	Prost. mal. "komis. rde " "	22.3.1947 5.5.1947		
4 9	20.2.47	20324/45-9147	Šubler Josef- 27.1883- Jablonec "8. Střelcová 19-	Prost. mal. "komis. rde	22.3.1947		
5 0	22.4.47	12943/45-9147 MNV - rde 20074/2-22.4.47	Šublerova Anna 10.3.1903 Jablonec "8. Střelcová 3-	Prost. mal. "komis. rde " "	22.3.1947 5.5.1947		

Čís. skl. 6/10.
Státní tiskárna v Praze — 1103-56

Jmenný soupis k tzv. malému retribučnímu dekretu vytvořila OKV v Jablonci nad Nisou (SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, inv. č. 107, kn. 30, Podací protokol OKV 1946–1947)

a zhruba u 1 000 případů došlo k upřednostnění odsunu před potrestáním.⁵ Podle podacího protokolu posuzovala OVK kvůli provinění „proti národní cti“ 2 768 osob.⁶ U 457 osob (z toho 230 žen) rozhodla o předání TNK. Podle místní a věcné příslušnosti předala 115 případů (z toho 44 mužů) dalším institucím (okresním a místním národním výborům, sborům národní bezpečnosti, Zemskému národnímu výboru, Ministerstvu vnitra, Magistrátu Hlavního města Prahy, Magistrátu Hlavního města Brna, Inspektorátu finanční stráže v Kořenově, Ředitelství státních drah v Praze a Krajskému soudu v Liberci). U osmi případů rozhodla, že věcnou příslušností spadají pod tzv. velký retribuční dekret (dvě osoby již byly potrestány, čtyři poslala žalobci MLS a u zbylých zahájila vyšetřování). OVK zastavila 22 řízení (11 pro obě pohlaví), a to kvůli věku obviněných osob s přihlédnutím k menší míře provinění, úmrtí vyšetřovaných (ve třech případech ještě v průběhu druhé světové války), upřednostnění odsunu před potrestáním, neznámému pobytu obviněných a pobytu mimo území republiky (na frontě, v zajetí). Dalších 11 spisů (šest u mužů) uložila ad acta, aniž by uvedla důvod. Většina případů připadla po 4. květnu 1947 řádným soudům, a to 2 155 osob (709 mužů a 1 446 žen).

Počet případů, které řešila OVK, byl tedy značný. Proviněními „proti národní cti“ se zabývala převážně až od října 1946. Údaje v podacím protokolu OVK jasně ukázaly, že doba zpracování jednotlivých případů se zkracovala úměrně s blížícím se koncem činnosti retribučních orgánů. Jako nejkritičtější období lze označit březen a duben 1947, kdy se nahromadily nové případy.

Trestní nalézací komise v Jablonci nad Nisou

Prvním předsedou byl jmenován komunista (KSČ) JUDr. Václav Trnovský, vrchní komisař politické správy při jablonecké OSK. Spolu s ním nominovala OSK na svém zasedání dne 14. března 1946 národního socialistu (ČSNS) Alfréda Žáka, inspektora kriminální policie v Jablonci nad Nisou, sociálního demokrata (ČSSD) Karla Matouška, přednostu Úřadu ochrany práce tamtéž a předsedu místní pobočky SOPV Janovského.⁷

Volba členů komise proběhla na základě politického klíče a pod vlivem válečných událostí se v ní objevili zástupci osob perzekvovaných nacionálně socialistic-

kým režimem. Mimo člena SOPV to byl také Václav Trnovský, který byl vězněn „pro svůj národní a politický postoj“ pět let v koncentračním táboře.⁸ Tento fakt upravoval druhý dodatek směrnic doplňujících tzv. malý retribuční dekret vydaný osm měsíců po jmenování TNK (28. 11. 1946). V jablonecké praxi proběhla tedy již první volba podle těchto kritérií vyjma počtu členů komise. Druhý dodatek ke směrnicím zvyšoval jejich počet na pět. V pohraničních oblastech mohlo být personální obsazování státních úřadů značně obtížné.⁹ Většinové německé obyvatelstvo bylo označeno za „státně nespolehlivé“,¹⁰ „národně a politicky spolehlivých a bezúhonných“ osob a kvalifikovaných odborníků byl nedostatek. Vcelku logicky tak nominovala OSK členy ze svých řad.¹¹

5_Tisíc neodsouzených Němců bylo odsunuto. *Stráž severu*. 1947, č. 30, s. 3.

6_Na tento počet je nutné pohlížet s jistou rezervou. Podací protokol není kompletní, někteří obvinění do něj nebyli zapsáni, jiní naopak byli evidováni vícekrát. Problémem byla zmatenost některých údajů způsobená například českými a německými variantami jmen, neznalost trvalého pobytu, související se zvýšenou migrací v pohraničních oblastech, chybnými zápisy dat narození apod. Jednalo se nejen o obviněné podle tzv. malého retribučního dekretu, ale v několika případech i o svědecké výpovědi zasílané jiným OVK. SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, inv. č. 107, kniha č. 30, Podací protokol OVK 1946–1947.

7_SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, inv. č. 1, kniha 1, Záписы ze schůze OSK 1945–1946.

8_Tamtéž.

9_S tímto problémem se potýkal například MLS v České Lípě. K němu více LOZOVÍUKOVÁ, Kateřina. Mimořádný lidový soud v České Lípě. In: *Fontes Nissae. Prameny Nisy* 8, 2007. s. 125–149. ISBN 978-80-7372-280-7.

10_V běžném životě se takto označených osob dotkla řada restriktivních opatření, ta se týkala například omezení pohybu, zásobování, příjmů, zaměstnání, apod. „Státně nespolehliví“ ztratili volební právo. Stali se občany druhé kategorie. Etnonymum Němec bylo někdy psáno s malým počátečním písmenem a stalo se synonymem nacisty. Kdo je Němec, určovala státní politika. Dekrety kodifikované retribuční předcházela její „divoká vlna“, tzv. excesy. Více například STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945*. Praha: Ise, 1996. ISBN 80-85241-99-4; STANĚK, Tomáš. *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2005. Sešity ÚSD AV ČR, sv. 41. ISBN 80-7285-062-8. V současnosti vychází řada komentované edice pramenů k vysídlení a „divoké retribuční“, například ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, eds. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl I. Češi a Němci do roku 1945. Úvod k edici*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-67-5; ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, eds. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl II., sv. 1. Duben – srpen/září 1945: „Divoký odsun“ a počátky osídlování*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2011. ISBN 978-80-86057-67-5; ARBURG, Adrian von a Tomáš STANĚK, eds. *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Díl II., sv. 3. Akty hromadného násilí v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Středokluky: Zdeněk Susa, 2010. ISBN 978-80-86057-68-2.

11_Samotná minulost politického vězně měla vliv přímo i při personálním obsazování státních úřadů. Již zmínovaný komisař politické správy JUDr. Václav Trnovský vystřídal na postu vedoucího úřadu OSK JUDr. Jana Poláka [KSČ] na doporučení SOPV a odbočky Svazu národní revoluce. OSK rozhodla, že při stejném počtu služebních let je povinností „uznatí jmenovanému tuto zásluhu a přiznati mu přednostní právo“. SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, inv. č. 1, kniha 1, Záписы ze schůze OSK 1945–1946.

12_ Tento krok doporučovalo ministerstvo vnitra, ovšem pro TNK nebyl závazný. Mohlo se jednat o člověka s právníkem vzděláním bez soudcovské zkušenosti. Postačil doktorát nebo složení právnických zkoušek. Důvod tohoto doporučení byl zcela prozaický. Opatření mělo zajistit „formální bezvadnost řízení“ a zabránit možnému napadnutí trestního nálezu. Mimo tohoto kroku se snažila jablonecká TNK zabránit napadnutí rozhodnutí i dalšími způsoby. Například výslech s obviněným příslušníkem SNB nevedli členové OVK (příslušníci SNB), ale předseda TNK Václav Trnovský. Důvodem byly obavy z „domněnky stranickosti“ a vyšší hodnoty vyslyšeného.

13_ Podobně tomu bylo například v případě TNK v Liberci.

K ní podrobněji již zmiňovaná bakalářská práce RYBÁŘ, Václav. cit. v pozn. 2.

14_ Rozhodnutí TNK se dochovalo 128, z původních 457 případů, které jí postoupila OVK, tedy jen zlomek. Závěry a statistické analýzy posloužily jen k hrubé orientaci.

15_ Například benešovská TNK potrestala v tzv. prvním retribučním období 83 osob z 531 obviněných (přibližně 15,6 %) a liberecká 155 z 816. Více KMOCH, Pavel a Kateřina LOZDVIUKOVÁ. Pomsta, nebo spravedlnost? Trestní nalézací komise v českých zemích. In: *Fontes Nissae. Prameny Nisy* 12, 2011, s. 185–205. ISBN 978-80-7372-827-4.

16_ Například v případě liberecké TNK musely osoby postižené tímto trestem na vlastní náklady otisknout rozhodnutí o vině ve Stráži severu. RYBÁŘ, Václav. cit. v pozn. 2, s. 16.

17_ SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 299, spis Augusta Hoffmanová.

18_ Tj. od 21. května 1938 (dne částečné mobilizace) do 31.

V pozdějších zasedáních TNK se objevila jména dalších členů. Jednalo se o Viléma Černého, přednostu Úřadu ochrany práce v Jablonci nad Nisou, lidovce (ČSL) Ladislava Štěpánka, místního obchodníka, Františka Lišku, koncipienta politické správy, a JUDr. Josefa Vulterýna (KSČ). Poslední jmenovaný zasedal v radě jabloneckého ONV a působil jako soudce u Okresního soudu v Tanvaldě. Jak ukázala analýza spisů postoupených po skončení činnosti TNK (po 4. květnu 1947) řádným soudům, právě tento muž pokračoval v dokončení činnosti tzv. první retribuční a uzavřel řadu případů svěřených tanvaldskému soudu. Od prosince 1946 se několikrát objevilo jméno jistého Noska. Od dubna 1947 podepisovaly trestní nálezy další osoby. JUC. František Vozandych (KSČ), obchodní vedoucí a bezpečnostní referent MSK ve Vrchoslavicích Adolf Kadič (ČSSD), korespondent Břetislav Škarvada (KSČ). Jako člen TNK působil také Václav Strnad (KSČ), místopředseda jablonecké OSK a následně předseda ONV. Dále pak jistý Dr. Rublič. Další tři podpisy byly nečitelné.

TNK zachovávala požadavek, aby alespoň jeden z členů měl právníké vzdělání.¹² S největší pravděpodobností se jednalo přímo o její předsedy,¹³ a to JUDr. Václava Trnovského, Dr. Rubliča a JUC. Františka Vozandycha. Svým postavením se podíleli členové TNK, jako zaměstnanci národních výborů, konkrétně například jejich národnostních a bezpečnostních referátů, na retribuci de facto od jejího počátku.

Na základě statistické analýzy dochovaných spisů se ukázalo,¹⁴ že TNK vynesla během svého působení více odsuzujících trestních nálezů, a to 105. Z nich se týkalo 55 žen. Řízení zastavila u 23 případů, patnáctkrát u mužů. Tento poměr trestajících a zprošťujících trestních nálezů je podle současných výzkumů netypický.¹⁵

V případě potrestání měla na výběr ze sedmi druhů trestů, mimo tři základní: veřejné pokárání, pokuta a vězení, také jejich kombinování. Nejčastěji zvolila variantu veřejného pokárání a pokuty, a to v 82 případech. K tomuto trestu přistupovala de facto při jakémkoliv provinění „proti národní cti“. Z pohledu TNK lze chápat jako nejlehčí formu trestu samotné veřejné pokárání (udělila je desetkrát). K němu komise přistupovala zpravidla u provinění méně závažného charakteru

(například přihlášení k německé národnosti). V případě veřejného pokárání byl trest vykonán vyvěšením na místních národních výborech po dobu osmi dnů, a to v místě bydliště potrestané osoby, popřípadě i v místě provinění.¹⁶ V takovém případě nelze opomenout dopad na společenský status. Komise mohla zvolit jako nejprísnejší trest vězení. Lze předpokládat, že tento verdikt mohl sloužit v některých případech k legalizování předchozí vazby. V kombinaci s jinými možnostmi padl celkem devětkrát, z toho pouze u jedné ženy.

Veřejným pokáráním, pokutou ve výši 3 000 Kč (s náhradním trestem vězení 28 dnů) a odnětím svobody v trvání jednoho měsíce byla potrestána Augusta Hoffmanová, a to za hlášení se k německé národnosti. TNK podložila rozhodnutí výpověďmi dvou svědků (zde je nutné zdůraznit, že ty vinu obviněné nepotvrdily). Protože případ nebyl oficiálně ukončen včas, získal jej Okresní soud v Tanvaldu, který obviněnou zprostil – právě na základě zmíněných svědectví.¹⁷

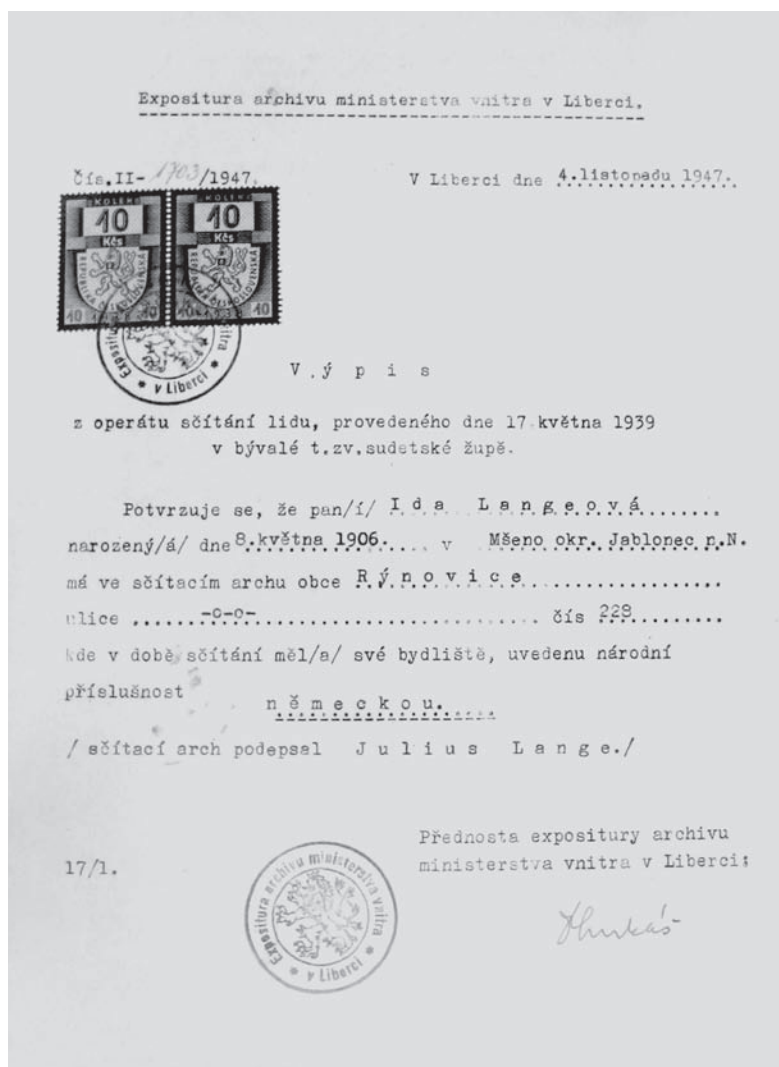
V kontextu provinění se jeví posouzení viny Augusty Hoffmanové jako nadmíru přísné. Jednotný postup se nepodařilo za činnosti TNK nastolit, neexistoval předpis, který by stanovil tresty za jednotlivá provinění. Nelišila se jen rozhodnutí různých komisí, ale také stejní členové rozhodovali o podobných kauzách rozličně. Příkladem může být následující případ. V květnu 1946 došlo OSK v Jablonci nad Nisou oznámení od předsedy MSK v Rádle Vojtěcha Pavlaty, ve kterém doporučoval neudělit československé státní občanství Bohumilu Demuthovi. Pavlata upozorňoval na to, že se jednalo o člena SdP a NSDAP, který za tuto stranu v roce 1938 kandidoval ve volbách do obecního zastupitelstva. Žádal, aby byl odsunut, „kam ho srdce táhne (tj. do Německa)“, a aby ti, kteří svědčili v jeho prospěch, byli potrestáni, protože si museli být vědomi Demuthovy protistátní činnosti.

Následkem toho stanulo před TNK pět osob – Rudolf Mizera, Anna Schwarzbachová, Marie Peukertová, Marie Langová a Františka Schöffelová. Spolu s nimi měla řešit také osobu Ervína Hnídka, jehož nález nebyl ve spisu uveden. Před TNK pravděpodobně vůbec nestanul, protože kvůli neprávem získanému osvědčení o národní spolehlivosti mu bylo v únoru 1947 odejmuto osvědčení o československém státním občanství, které

získal v srpnu předešlého roku. K německé národnosti se hlásil již roku 1930. Obvinění shodně argumentovali neznalostí skutečného Demuthova jednání v době tzv. zvýšeného ohrožení republiky.¹⁸ Schwarzbachová svou výpověď podložila tím, že neviděla kandidátní listinu, protože v té době nebydlela v Rádle. Stejně tak se vyjádřil Mizera; údajně slyšel o tom, že byl Demuth „*napůl židovské krve*“, a vzhledem k tomu nepovažoval členství ve straně za možné. Schöffelová se hájila tím, že si pečlivě nepřečetla, komu podepisuje prohlášení o národní spolehlivosti. Údajně se domnívala, že Demuthově manželce, která za ní přišla s žádostí o podepsání dokumentu. Ve stejném duchu se nechala slyšet Langová. Peukertová svou neznalost věci omlouvala nezájmem o politické dění. Naopak vyzdvihla závazanost Demuthově rodině za podporu v době okupace. Všichni obvinění svou vinu omlouvali shodně: „*kdybychom věděli ...*“ Naopak Bohumil Demuth uvedl ve svědecké výpovědi, že ti, kteří mu prohlášení podepsali, museli vědět o jeho členství v nacistických stranách.

Podle TNK „neznalost neomlouvala“. Všechny potrestala veřejným pokáráním a pokutami v rozmezí 1 000 Kč až 3 000 Kč.¹⁹ Výše pokut se tedy lišily (dvakrát 1 000 Kč, dvakrát 2 000 Kč a jednou 3 000 Kč), a to při stejném provinění, jedné kauze a jednom zasedání. Jakým způsobem členové komise rozhodovali, se ze spisu nedalo vyčíst. Jak již bylo uvedeno, OVK například zohledňovala věk obviněných. Analýza různých TNK ukázala, že rozhodnutí pověřených osob mohly ovlivnit například majetkové poměry.²⁰ Odlišně se pohlíželo také na polehčující okolnosti: co jednou vedlo k osvobození, podruhé „jen“ zmírnilo trest.

Rozhodnutí retribučních orgánů ovlivňoval zájem veřejnosti a vnímání obviněných společností. Přímo na Jablonecku se tisk zabíral retribuční minimálně. Pozornost věnoval Karlu Weiserovi, kterého TNK potrestala pokutou ve výši 5 000 Kč s možností náhrady v podobě vězení v délce 60 dnů, odnětím svobody v trvání 90 dnů a veřejným pokáráním. Byl obviněn z přihlášení k německé národnosti, německého vystupování, hrubého chování vůči osobám české národnosti a jejich urážení. Podle rozhodnutí TNK mu přitěžovala „*zralá rozvaha, se kterou provinění spáchal, dále okolnost, že se dopustil více provinění různého druhu*

Potvrzení o národnosti ze sčítání lidu roku 1939 (SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, č. k. 289, spis Ida Langeová)

a že jimi způsobil značné veřejné pohoršení.“

Součástí spisu byl novinový článek „*Pan Weiser žádá příslušnost*“, který vycházel z udání několika občanek Proseče nad Nisou. Mimo výše zmíněná obvinění v něm byla pozornost věnována nacistické výzdobě Weiserova domu a údajnému vyhrožování pověšením českému chlapci; obviněný v něm byl označen za „*rozeného desperada*“ a „*nacika*“. Článek s ironií hodnotil jeho postoj vůči českému obyvatelstvu: „*Jinak se za okupace choval k Čechům přívětivě. I na chodbě domu jim kategoricky zakazoval mluvit česky a tytéž manžele v sousedství bedlivě hlídal (manželé Schramovi, pozn. M. R.), neposlouchají-li zahraniční rozhlas. Patrně se obával o jejich osud, aby je gestapo neodhalilo, a proto zuřivě bouchal na zeď i dveře, i když si nenáročný posluchači vytočili třeba jen dechovku z Prahy.*“

prosince 1946. Jednalo se o dobu, ve které byly činy podle retribučních dekretů trestné. K diskusi vybízí konec tohoto období, postih hrozil i za provinění spáchaná v době míru. Zvláště v „malé retribuční“ to mělo vést k segregaci Čechů od Němců a napomoci vytvoření národnostně homogenního státu Čechů a Slováků. K tématu více například FROMMER, Benjamin. cit v pozn. 2, s. 316.

¹⁹ SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 289, spis Hnídek a spol.

²⁰ Například v případech TNK v Benešově u Prahy. K ní detailněji KMOCH, Pavel. cit v pozn. 2.

²¹ Název tiskoviny nebyl uveden.

22_ SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 304, spis Karel Weiser.

23_ Tamtéž, kart. 292, spis Jindřich Halama.

24_ Tamtéž, kart. 272, spis Miroslav Kocour.

25_ Viz například TNK v Liberci. Podrobněji RYBÁŘ, Václav. cit. v pozn. 2.

26_ K této problematice více LOZOVÍUK, Petr. *Evropská etnologie ve středoevropské perspektivě*. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. Monographica, 3. ISBN 80-7194-752-0.

S tvrzením o podlehnutí nátlaku, zaujatosti svědků Schramových kvůli osobním sporům a popřením obvinění psaných v inkriminovaném článku neuspěl Weiser ani po podání odvolání a trestní odvolací komise (TOK) nálezkou potvrdila. Podle ní zaujatost svědků ničím nepodložil a naopak „nemůže pochybovati o nezaujatosti“ dalších svědků. Nelze opomenout, že žena, která byla označena jako důvěryhodná, se potkávala s Weiserem pouze do roku 1938 (podle své výpovědi asi jen čtyři roky) a oznámení podala po osvobození, protože obviněný chtěl údajně jejího syna oběsit kvůli docházení do české školy. Podle jejich slov tak učinila až po válce, neboť za první republiky by to „v tomto území nebylo možné“.²²

Opačně skončil případ Jindřicha Halamy, na kterého přišlo udání kvůli působení ve funkci okrskového vedoucího Moravcova Kuratoria mládeže, vlastnění motorky a „chození se vztyčenou hlavou“ za okupace. Jeho kauzu měl dořešit po 4. květnu 1947 řádný soud, který se obrátil na bezpečnostní orgány s tím, zda je třeba zavést trestní řízení. Ty označily na základě šetření Halamu za vlastence, který jako člen Sokola bránil v Kuratoriu jeho majetek a získal „revoluční uznání“. Okresní soud nezavedl trestní řízení „pro nezjištěnou skutkovou podstatu“.²³

„Malá retribuce“ byla namířena proti neloajálním Čechům. Měla napomoci řešení „německé otázky“ a vytvoření národnostně homogenního státu Čechů a Slováků. Tomu by mimo jiné nasvědčovalo stanovení konce tzv. doby zvýšeného ohrožení republiky, tedy období, kdy činy podle tzv. malého retribučního dekretu byly trestné. Jako počátek byl stanoven 21. květen 1938 (den částečné mobilizace), konec pak na 31. prosinec 1946. Stíhání tak postihlo například osoby, které se přihlásily k německé národnosti, zažádaly o německou státní příslušnost, udržovaly vztahy s osobami označenými za Němce nebo jim nepravdivě potvrdily státní a národní spolehlivost. Výjimečné nebylo ani vyšetřování rodičů za germanizaci vlastních dětí, to znamenalo například německou výchovu a posílání do německých škol.

Mimo těchto obvinění řešila TNK členství v nacistických organizacích, týrání a urážení Čechů, podporu a obhajování nacismu a činů okupantů a zneužívání postavení. Kromě toho rozhodovala o přečinech, které nespadaly pod tzv. malý retribuční dekret, například udavačství.

Příkladem využití pozdního termínu konce tzv. doby zvýšeného ohrožení republiky v plánu na vytvoření již zmíněného národnostně homogenního státu Čechů a Slováků může být případ místopředsedy jindřichovské správní komise Miroslava Kocoura, předložený po 4. květnu 1947 Okresnímu soudu v Jablonci nad Nisou. Funkcionář státního zastupitelství ho obvinil ze styku s Němci v Jablonci nad Nisou a za protičeský výrok přednesený na schůzi Místní správní komise v Jindřichově dne 18. května 1946. Tři svědci dosvědčili, že jako místopředseda pronesl následující slova: „Češi mi připadají jako žebraři, kteří přišli do pohraničí se obohatit z majetku Němců, a všichni Češi musí s Němci jednat demokraticky.“ Tento výrok byl v dané době vyšetřovacími orgány klasifikován jako protičeský, z dnešního pohledu se znalostí faktů jej lze interpretovat spíše jako nespokojenost s procesem osidlování, který doprovázela celá řada negativních rysů (tímto pojetím se soud nezabýval, dne 15. prosince 1947 rozhodl o zproštění obviněného kvůli promlčení trestného činu, ke stejnému závěru dospěl také odvolací soud dne 14. ledna 1948).²⁴

Nejčastějším obviněním před jabloneckou TNK se stalo přihlášení k německé národnosti. Řada obviněných se dopustila několika přečinů „proti národní cti“. Volba národnosti byla často příčinou dalších provinění. To se týkalo například služby ve wehrmachtu a členství v nacistických organizacích. Podle současných výzkumů se jednalo o typický jev pro pohraniční oblasti.²⁵ Důvody, které vedly osoby k přihlášení se k německé národnosti, byly rozmanité. Pověstinou měnily národnost podle nastalé situace. V době první republiky žily v Československu, tak volily národnost českou, po Mnichovu na zabraném území německou a po druhé světové válce opět českou. Z analýzy archivního materiálu vyplynulo, že řada případů postoupených TNK se týkala jasně tzv. etnický indifferenčních osob.²⁶ To znamená, že obvinění se neztotožňovali se zvolenou národností. Mimo jiné tento fakt upozorňuje na problematiku retroaktivity tzv. malého retribučního dekretu. V době spáchání provinění „proti národní cti“ nebyly tyto činy trestné. Řada obviněných zvolila německou národnost například podle lokálního kontextu jen proto, že nějakou mít musela, a bez toho, aniž by si mohla uvědomit následky svého jednání.

Někteří z obviněných otevřeně přiznávali, že národnost zvolili podle lokálního kontextu. Jako další důvody uváděli strach o existenční zajištění sebe a rodin, například pod hrozbou ztráty zaměstnání (domnělou i reálnou), nebo naopak kvůli jeho získání. Některí se hájili podlehnutím přímému nátlaku okupačních orgánů nebo sčítacích komisařů apod. Přihlášení k německé národnosti bylo rozšířeným jevem u jedinců z tzv. smíšených manželství. O národnosti celé rodiny zpravidla rozhodoval dominantní partner (většinou manžel, otec). To, že sčítací arch podepsal někdo jiný, se stalo častým argumentem zejména v případech žen, osob v době provinění nezletilých nebo naopak vyššího věku. Jablonecká TNK rozlišovala v obvinění „přihlášení“ a „hlášení“ k německé národnosti, přičemž vyplnění sčítacího archu někým jiným označovala zpravidla za polehčující okolnost. Ve vynesených trestních nálezech to ovšem nebylo až na drobné výjimky znát.

Na určení národnosti a státní příslušnosti závisela možnost potrestání obviněných. Až na výjimky se tzv. malý retribuční dekret neměl vztahovat na osoby s německou národností a státní příslušností. (Byla propagována myšlenka, že odsun osob německého původu je nutno upřednostnit před potrestáním. Naopak u tzv. velkého retribučního dekretu se předpokládalo odsouzení většího počtu Němců. Tento dekret ve své podstatě o národnosti nemluvil vůbec).²⁷ Jejich určení se v praxi jevílo jako značně problematické. V dobových dokumentech docházelo leckdy k jejich zaměňování. Neopomenutelným faktem je doba vyřizování žádostí o navrácení československého státního občanství. Některí obvinění získali osvědčení až po skončení činnosti retribučních orgánů, jiní vůbec. Jak ukázala analýza dochovaných spisů, osoby, které lze z objektivních hledisek považovat za Němce, byly před TNK stavěny a někdy také potrestány.

Při vyšetřování se ke zjišťování těchto faktů přistupovalo značně benevolentně. OVK spoléhala převážně jen na výpovědi obviněných.²⁸ Podle nich si českou národnost zvolilo roku 1930 35 osob a roku 1939 19 osob. Německou národnost uvedlo roku 1930 28 osob a o devět let později 49 osob. Stejnou národnost v obou sčítacích letech vyplnilo 39 osob, a to šestnáctkrát českou, dvaadvacetkrát německou a jednou slovenskou.

Často obvinění udávali národnost jako neznámou, pro rok 1930 tuto variantu zvolili čtyřiašedesátkrát, pro rok 1939 osmapadesátkrát. U 49 osob není národnost známa ani u jednoho roku. V těchto případech obvinění tvrdili, že si nepamatují, co vyplňovali ve sčítacích arších, že dokumenty nepodepisovali sami, a proto nevěděli, co v nich bylo uvedeno. Na „ztrátu paměti“ se odvolávali především u roku 1939, a to zejména tehdy, pokud byli obvinění z přihlášení k německé národnosti.

Jen minimum obviněných prokazovalo svou volbu národnosti úředním osvědčením. Osvědčení o národnosti vydával Úřad okresní správní komise (národního výboru) v Liberci. Na problém národnosti při sčítání lidu roku 1939 upozornil v odvolání proti rozhodnutí jablonecké TNK potrestaný Richard Seidl: „[...] *P. poslanec Dr. Veverka zakročil v ústavodárném národním shromáždění ohledně posuzování sčítání lidu prováděném Němci v pohraničí r. 1939. Bylo rozhodnuto, že toto sčítání bylo provedeno pod nátlakem a že nemá být směrodatný pro posuzování českých lidí v pohraničí. Ostatně bylo již 15. ledna t. r. (1947, pozn. M. R.) vydáván výpis ze sčítacích archů u okresního nár. výboru v Liberci úředně zastaveno.*“²⁹

Podle údajů ve výslechových arších OVK se hlásila většina obviněných v průběhu vyšetřování k české národnosti (115 osob), jednou ke slovenské a v devíti případech národnost vyslyšení neuvedli. Pokud komise označila vyšetřovanou osobu za Němce a na základě toho ji osvobodila od potrestání, mohla být předána k vysídlení z Československa. Přesto tři osoby zvolily po druhé světové válce národnost německou. Na základě německého původu zprostila TNK jednu z nich obvinění. Další dvě potrestala. Mezi nimi Ervína Lammela, který se měl provinít přihlášením k německé národnosti a službou ve wehrmachtu s hodností desátníka. V době vyšetřování vlastnil legitimaci o vynětí z odsunu a otevřeně se hlásil ke svému německému původu.

Lammel byl potrestán veřejným pokáráním, pokutou ve výši 5 000 Kč (s náhradním trestem vězení v délce 28 dnů) a odnětím svobody v trvání jednoho měsíce. Toto rozhodnutí odůvodnila komise dobrovolností, s jakou se měl provinít. K německé národnosti se hlásil již v letech 1930 i 1939. Přiznával „smíšený“ původ, ně-

²⁷ „Za tímto účelem byly od března 1946 v platnosti pokyny ministerstva vnitra. Více například KOČOVÁ, Kateřina. Mimořádné lidové soudy v prvním retribučním období a odsun osob považovaných za Němce. In: KOKOŠKOVÁ, Z., J. KOCIAN a S. KOKOŠKA, eds. *Československo na rozhraní dvou epoch nesvobody: sborník z konference k 60. výročí konce druhé světové války*. Praha: Národní archiv, 2005. s. 302–309. ISBN 80-86712-32-X.

²⁸ „V případě, že se přečin netýkal přihlášení k německé národnosti, nebyly tyto informace ve spisech často uvedeny vůbec. Pokud se případ dostal po ukončení činnosti retribučních orgánů před okresní soud, bylo vyšetřování těchto údajů důkladnější. Okresní soudci vyžadovali výpis ze sčítacího archu, přičemž je zajímala zvolená národnost a kdo podepsal sčítací dokument. Tyto informace poskytl expositura Archivu ministerstva vnitra v Liberci.“

²⁹ „TNK potrestala Richarda Seidla veřejným pokáráním a pokutou ve výši 10 000 Kč (s náhradním trestem vězení v délce 90 dnů) za germanizaci jeho syna a členství ve Volkssturmu, německé lidové domobraně. SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 302, spis Richard Seidl. Nelze nezdůraznit, že postoj Josefa Veverky byl v tehdejší době atypický. K jeho osobě více například KARPAŠOVÁ, Mária. Josef Veverka (4. 2. 1903 Nymburk, 8. 10. 1971 Liberec). In: *Osobnosti v dějinách regionu. Přednáškový cyklus*. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2005. Sv. 2, s. 121–131. ISBN 80-7083-941-4; cenné informace přinášejí také vzpomínky jeho ženy, VEVERKOVÁ, Emilie. *Znovu bych mu ruku podala!* Středokluky: Zdeněk Susa, 2004. ISBN 80-86057-26-7.

30_ SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 289, spis Ervin Lammel.

31_ Tamtéž, kart. 295, spis František Engel.

32_ Tamtéž, kart. 303, spis František Košťák.

33_ Tamtéž, kart. 295, spis Josef Růta.

34_ Trestáním milostných vztahů se zabývá například studie LOZOVÍKOVÁ, Kateřina a Pavel KMOCH. *Zakázaná láska. Trestní postih milostných vztahů v letech 1935–1948*. In: MÄRC, Josef et al. *Žena jako subjekt a objekt dějepisného vyučování: [genderová tematika ve výuce dějepisu]*. Ústí nad Labem: Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně, 2010. s. 113–133, *Studia Historica Didactica*, 3. ISBN 978-80-7414-367-0.

mecké vzdělání a vztahy převážně s německou společností. Protože jeho případ vyřešila TNK 2. května 1947 a obžalovaný neobdržel písemné rozhodnutí do 4. května 1947, získal jej k dořešení Okresní soud v Jablonci nad Nisou. Ten rozhodl, že nelze podle tzv. malého retribučního dekretu potrestat osobu neslovenské národnosti. Odvolával se při tom na doznání obviněného, „na jehož následky byl soudem obžalovaný upozorněn“.³⁰

Řada obviněných (20) se hlásila v obou sčítacích letech k národnosti německé, po válce naopak k české. Osmnáct z nich komise potrestala. Řízení zastavila například v případě Františka Engela, u kterého národnostní oddělení ONV v Jablonci nad Nisou žádalo potrestání kvůli přihlášení se k německé národnosti v letech 1930 a 1939. TNK dospěla k závěru, že si již roku 1930 zvolil, „kterou národnost v sobě cítí“.³¹

V pohraničních oblastech nebyl kontakt s osobou německé národnosti ničím výjimečným (nelze opomíjet například sousedské vazby). Podle tzv. malého retribučního dekretu mělo dojít k potrestání tehdy, pokud styk „přesáhl míru nezbytné nutnosti“. Udání přišlo například na Františka Košťáka: kvůli okupační minulosti zpochybňovalo jeho vhodnost na post národního správce firmy Arloth. Zdůrazňovalo jeho černé obchody s potravinami, styky s gestapem a německou armádou, její zásobování, za které na oplátku dostával nedostatek benzinu, službu jeho staršího syna u wehrmachtu a posílání mladšího do německé školy.

Během vyšetřování vyšlo najevo, že Košťák byl již dvakrát trestán, a to pro násilnické chování a ziskuchtivost. Vyšetřování prokazovalo jeho agresi také tím, že měl být zbaven postu národního správce, ale členy MSK ve Mšeně s příkazem údajně vyhodil. Poslední bod ve své výpovědi obviněný popřel. Přiznal se ke styku s gestapem a německou armádou, ale zdůrazňoval, že se jim podřizoval, a také doznal německé vzdělání svého syna. U staršího popřel službu ve wehrmachtu s tím, že byl pracovně povolán na Šumavu.

Svědci vypovídali v jeho prospěch i neprospěch. Někteří se vyjadřovali k tomu, že se s Němci stýkal jen obchodně. Další v něm viděli osobu „státně nespolehlivou“. TNK ho potrestala veřejným pokáráním a pokutou ve výši 5 000 Kč (s náhradou 60 dnů vězení) s tím, že jeho úslužnost okupantům byla nemístná.³²

Národnostní nesnášenlivost se promítla do trestání milostných vztahů. Kvůli „navázání důvěrného styku s Němkou Friedou Hornovou, a to v souvislosti s předchozím služebním úkonem“, potrestala TNK vrchního strážmistra SNB Josefa Růtu.

Hornová jej označila v listopadu 1946, tedy v době, kdy se nacházela ve sběrném středisku v Rýnovicích, za otce svého očekávaného dítěte. Ve výpovědi uvedla, že v dubnu 1946 podala u ONV v Jablonci nad Nisou žádost o propuštění svého manžela ze zajateckého tábora ve Světcích kvůli společnému odsunu. To se u ní měl zastavit za účelem vyšetřování okolností její žádosti muž v uniformě SNB, kterého znala od vidění a jehož jméno zjistila až později. Tak ji navštívil údajně ještě dvakrát a při třetím setkání ji prý znásilnil. Když mu oznámila, že je těhotná, napsal jí potvrzení, že se bude o dítě starat.

Růta její výpověď označil za smyšlenou. Podle vlastních slov její případ nevyšetřoval a byl jí sveden, což doložil tvrzením: „Kdo zná mentalitu německých žen a byl v pohraničí, může tuto věc posouditi, docela jinak, poněvadž Němky byly tak dotěrné a přímo se k milostným stykům nabízely, také v tomto případě Frieda Hornová.“ Vypověděl, že potvrzení jí podepsal jen proto, aby neměl problémy s nadřízenými.

TNK rozhodla o udělení trestu veřejného pokárání a odnětí svobody v délce 14 dnů. Argumentovala nenalezením polehčujících okolností, ale naopak tím, že existuje okolnost přitěžující, kterou se stalo využití postavení výkonného orgánu moci.³³ Pokud bychom šli do extrému, jednalo se o převzetí myšlenek Norimberských zákonů. Vyšetřovací orgány v konečném výsledku nešlo o prošetření činu znásilnění, kterého se měl obviněný dopustit, ale zajímaly se o „vztah“ Čech – Němka. Již během vyšetřování se pracovalo pouze s termínem „nedovolený styk s Němkou“.³⁴

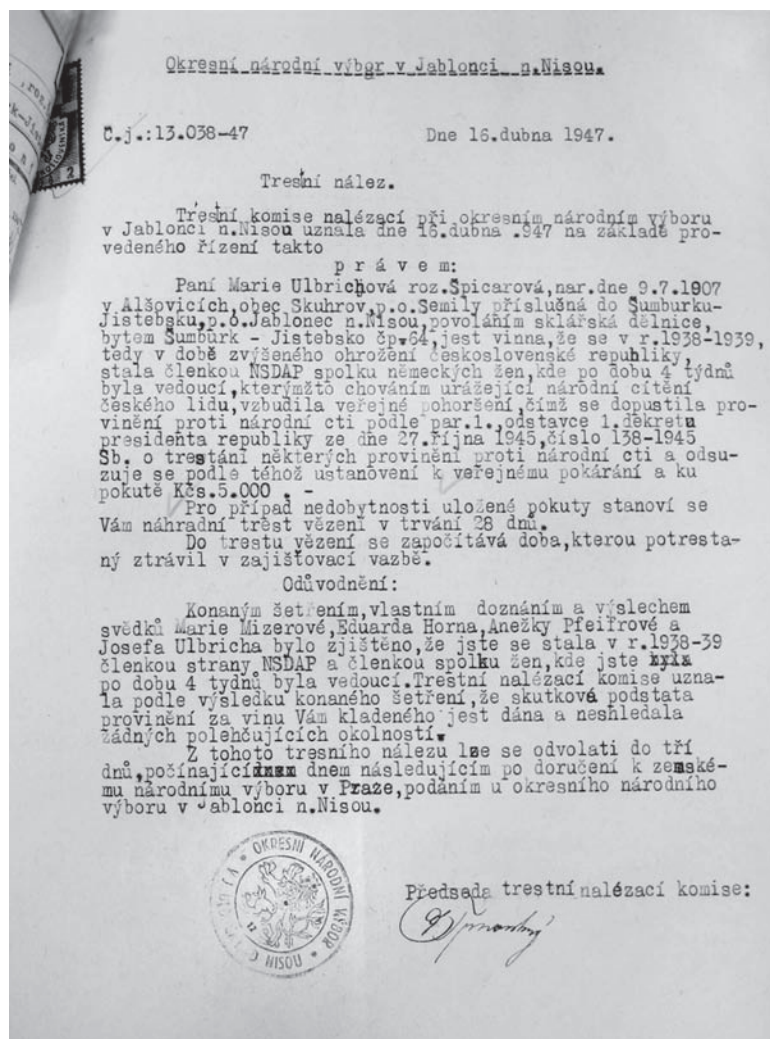
TNK zastavovala řízení z několika důvodů. Obecně se dá hovořit o tom, že v proviněních nenašla skutkovou podstatu přečinu podle tzv. malého retribučního dekretu a k němu vydaných směrnic. Aby obvinění spáchali provinění „proti národní cti“, museli „vzbudit veřejné pohoršení“. Pokud tomu tak nebylo, vynesla TNK zprošťující nález. Nutno podotknout, že neexistovala přesná definice „veřejného pohoršení“. Jak již bylo zmí-

něno, před TNK se dostaly osoby německé národnosti, další byly v době provinění také nezletilé a slabomyslné. Někdy dospěla TNK k závěru, že ke spáchání činu nedošlo z vlastní vůle obviněných. Kuriózním případem se stalo obvinění Josefa Vecka, který před jabloneckou TNK stanul kvůli službě ve wehrmachtu. TNK zastavila řízení, protože jako důkaz jeho služby předložila OVK fotografie muže v uniformě německé branné moci. Po prohlédnutí důkazního materiálu dospěla TNK k závěru, že předložené dokumenty neodpovídají podobě obviněného.³⁵

Stíhané osoby se snažily zmírnit svou vinu předmnichovskou politickou aktivitou, jiné upozorňovaly na protinacistické smýšlení a pomoc válečným zajatcům a lidem pronásledovaným německým nacionálně socialistickým režimem. Zastavení řízení se tak například dočkaly osoby, které byly vůči Čechům za okupace „loajální“. Týkalo se to Emmy Dittrichové, kterou roku 1939 přihlásil k německé národnosti jako nezletilou její otec. To byl také jeden z důvodů zastavení řízení TNK. Dalším se stala výpověď Oldřicha Boháčka, který vzpomínal na své věznění v Liberci a v Chrástavě v době okupace, kdy kvůli jeho osobě byla Dittrichová předvolána. Ačkoliv měla vědět o jeho „vlasteneckém smýšlení“, údajně nic přitěžujícího gestapu neřekla, naopak mu nosila balíčky s jídlem a zprostředkovala kontakt s jeho rodiči.³⁶

Někteří z obviněných zvolili jako strategii obrany popírání činu, kterého se měli dopustit. Například v dubnu 1946 přišlo na Antonína Řáhu udání od vyšetřující komise pražské odbočky Svazu osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu, která měla k dispozici dopis adresovaný jakémusi Rudolfovi Rosenbaumovi, jehož pisatelem byl právě obviněný. V tomto listu blahopřál k úspěchům německé branné moci: „Jako dobrý Čech nemohu jinak, než srdečně Vám blahopřáti k vítězství a úspěchům, které získali Vaši soukmenovci a bratři. Tento úspěch jistě probudil všechny myslící Čechy, kteří pod ochranou Vůdce mohou s klidem a beze ztrát hleděti vstříc svému osudu.“ Na jeho provinění bylo poukazováno v souvislosti s Řáhovou funkcí národního správce.

Obviněný při svém prvním výslechu vše popřel, argumentoval tím, že žádného Rosenbauma nezná. Při

Ukázka trestního nálezu TNK v Jablonci nad Nisou (SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, č. k. 304, spis Marie Ulbrichová)

druhém, když byl předložen inkriminovaný dopis jako důkaz, tvrdil, že se seznámil s pražským úředníkem, před nímž kritizoval okupační režim. Když zjistil, že se jedná o Němce, napsal mu dopis, kterým se chtěl pojitit proti případnému zakročení ze strany Rosenbauma a následné perzekuci. Tři svědci vypověděli v Řáhuův prospěch, jeden z nich dosvědčil, že věděl o dopisu, ale neznal jeho obsah. TNK potrestala obviněného veřejným pokáráním a pokutou ve výši 10 000 Kč (s náhradním trestem vězení 90 dnů).

Proti tomuto rozhodnutí se obviněný odvolal s tím, že nebyl vyslechnut hlavní svědek a on sám nepředložil při svém výslechu vše potřebné, protože na něj nebyl připraven. TOK potvrdila trestní nález v červenci 1948. Rozhodnutí odůvodnila dostatečným prostorem během dvou výslechů, kdy se Řáha mohl obhajovat. Dále ar-

35_SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 303, spis Josef Vecko.

36_Tamtéž, kart. 291, spis Emma Dittrichová.

37_ SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 303, spis Antonín Ráha.

38_ Tamtéž, inv. č. 63, kart. 54, Oběžníky ZNV a ministerstev.

39_ Tamtéž, kart. 273, spis č. 19 964/48. Naopak ONV oceňoval „mravenčí“ práci OVK. Třem jejím členům byly navrženy na zasedání rady dne 25. 6. 1947 zvláštní odměny za přesčasovou práci. Tamtéž, inv. č. 3, kart. 3, Zápisy ze schůzí rady ONV (1947).

40_ Při ZNV byly zřízeny trestní odvolací komise (TOK). Verdikt TNK mohl být zrušen, potvrzen nebo změněn (trest mohl být snížen).

41_ Amnestovány byly nevykonané tresty do výše 100 000 Kč a jednoho roku vězení. To se vztahovalo na většinu udělených trestů. Na Jablonecku nebyla tato horní hranice v trestním nálezu překonána. Stejně tak například na Benešovsku: KMOCH, Pavel. cit. v pozn. 2, s. 58.

gumentovala nepodstatností nové svědecké výpovědi, která se měla týkat chování obviněného za okupace a neinkriminovaného dopisu. Předseda TOK označil jeho strach z perzekuce za neopodstatněný a uvedl, že svou obhajobu nepodložil žádnými důkazy.³⁷

Jak již bylo uvedeno v několika zmiňovaných kauzách, někdy se případy ukončené TNK dostaly k rukám okresních soudců. Všechny kauzy, které neuzavřela TNK řádně do 4. května 1947, měl dořešit soud – v tomto případě jablonecký a tanvaldský. Jednání TNK se nemusel obviněný účastnit osobně, rozhodnutí mu mohlo být sděleno písemně. Nabízí se otázka kvality řízení v nepřítomnosti obviněného, který se tak nemohl bránit. Trestní odvolací komise rušila některé nálezy kvůli chybám ve formální stránce řízení, například když se obviněný nemohl vyjádřit k výpovědím svědků. Ministerstvo vnitra určilo, že „řízení v I. stolici je ukončeno prohlášením nálezu obviněnému nebo jeho doručením. [...] Kde se tak do oné doby [4. května 1947, pozn. M. R.] nestalo, nutno ony případy posuzovati jako případy v I. stolici neskončené a spisy odstoupiti příslušnému okresnímu soudu.“³⁸ Řada případů uzavřených těsně před koncem činnosti retribučních orgánů byla tedy znovu otevřena.

Práci OVK kritizoval Okresní soud v Jablonci nad Nisou, který si v dopise zaslaném předsedovi OVK stěžoval na velké množství případů končících zastavením řízení kvůli promlčení trestného činu. Předseda JUDr. František Švarc odpověděl, že se v březnu a dubnu roku 1947 nahromadily nové případy, proto OVK obviněným posílala pouze výměry s tím, že obsílky dostanou později. Protože se tak nestalo včas a případy byly posílány soudy nehotové, došlo k promlčení trestného činu.³⁹

Možnost podat odvolání proti vyřčenému trestnímu nálezu využilo 36 potrestaných, a to k zemskému národnímu výboru (ZNV), v případě jablonecké TNK se spisy odesílaly do Prahy.⁴⁰ Někteří tak činili již v zastoupení právníka. Ohrazovali se proti porušení formální stránky řízení a upozorňovali na nové svědky a důkazy. Poukazovali například na svou „podzemní“ činnost za okupace či příslušnost k SOPV. Mimo ně napadly dvě rozhodnutí osoby a instituce, které nesouhlasily se zproštěním obviněných. Stížnosti byly podány ONV, ten je zaslal ZNV.

Studie se věnuje primárně tzv. prvnímu retribu-

nímu období. Při analýze archivního materiálu nelze opomenout znovuotevření případů trestní revizní komisí (TRK), která vznikla v rámci obnovené retribuce roku 1948. TRK otvírala případy, které podle jejího uvážení skončily chybně rozhodnutím o zastavení řízení a ve kterých byl udělen nízký trest. Revize se dotkla většinou těch, které skončily zprošťujícím rozsudkem okresního soudu. U 74 případů bylo rozhodnuto o zastavení revizního řízení a u šesti byla revize zahájena.

Analýza dochovaných spisů ukázala, že rozhodnutí okresních soudů, TOK a TRK měla jedno společné. Konečný verdikt byl zpravidla mírnější, ne-li zcela opačný oproti posouzení TNK, což zapříčinilo množství nových důkazů – výsledky dalších svědků, doplnění původních výpovědí, větší pozornost byla věnována národnosti a státní příslušnosti aj. Okresní soudci přihlíželi k tomu, aby vše probíhalo podle platných právních norem. TOK rozhodovala zpravidla až během roku 1948, přičemž důležitou úlohu stejně jako v revizním řízení sehrála amnestie na tresty do určité výše.⁴¹ Kvůli tomu se řízení jeví jako zbytečné a je otázkou, kolik trestů bylo skutečně vykonáno.

Závěr

Jablonecká TNK působila na území bývalé Říšské župy Sudety. Její činnost ztěžoval vývoj v pohraničí. Retribuce se úzce prolínala s plány na vysídlení německy mluvícího etnika. Nelze opomenout, že před začátkem retribuce podle zákonných norem proběhla její „divoká vlna“. Označení většinového německého obyvatelstva za „státně nespolehlivé“, nedokončený proces osidlování, nedostatek kvalifikovaných pracovních sil, to všechno se odrazilo například na personálním obsazování státních úřadů. Stejně tak se převážně německý ráz této oblasti promítl do provinění „proti národní cti“, kterými se TNK zabývala. Na tento problém upozornil ve svém odvolání Richard Seidl: „... můj případ jest jeden z nesčetných obdobných případů z pohraničí. Dejte nám milost před zákonem, který se ukázal býti vždy proti nám. Posuzujte naše případy z jiného hlediska než případy ve vnitrozemí. Žili jsme za nesrovnatelně horších podmínek v moři němectví a nacistů. Byli jsme sledováni každým krokem. Čekali jsme dychtivě na návrat svobody a demokracie. Věříme, že tato naleznou i pro nás zastání.“⁴²

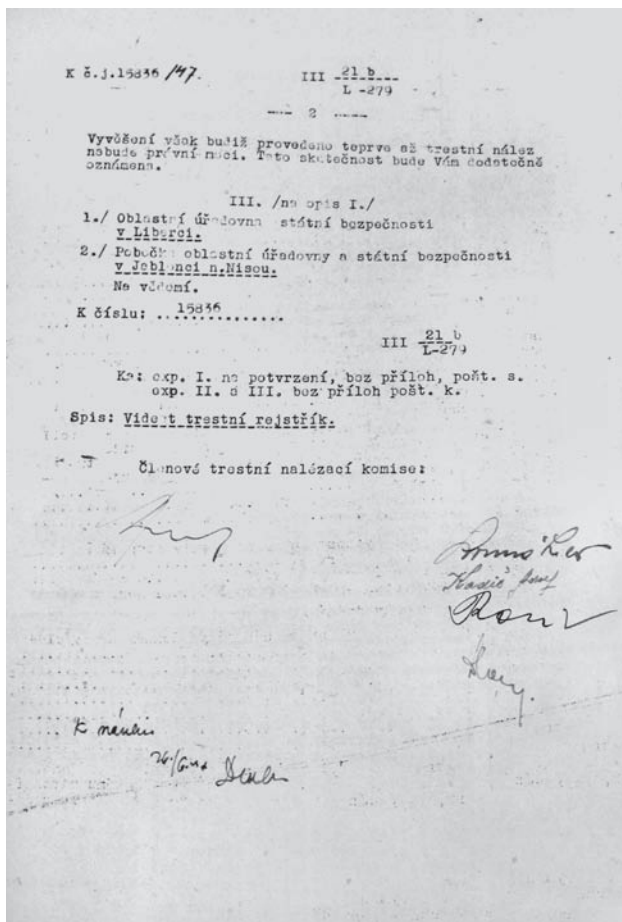
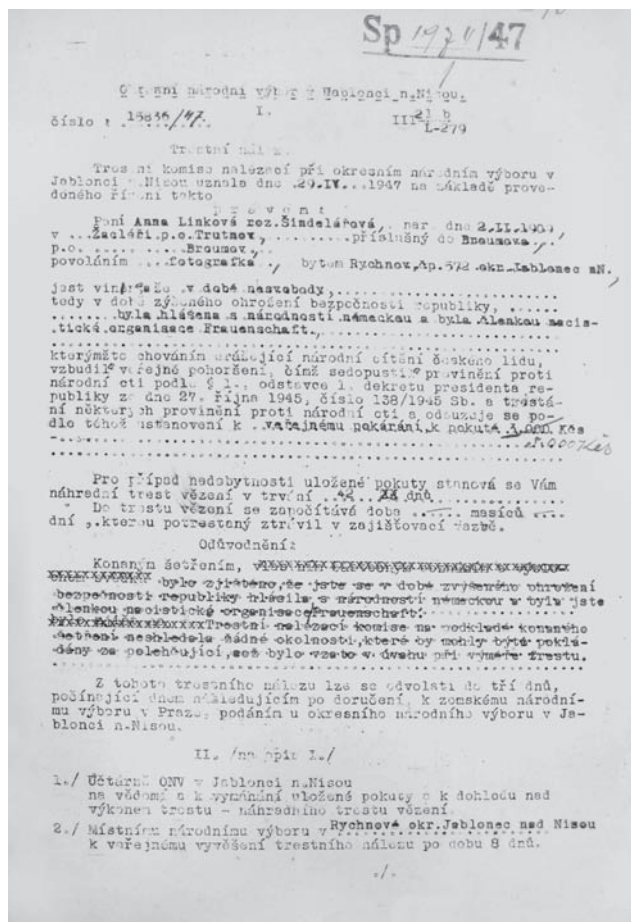

I přes některé viditelné nedostatky v postupu OVK a TNK nelze upírat snahu o spravedlivé potrestání skutečných viníků. Kritický není jen dnešní pohled na činnost těchto orgánů, postup a rozhodnutí zpochybňovaly například okresní soudy a trestní odvolací komise, kterým byly některé případy předány. Retribuce vznikla jako mimořádné řešení za mimořádných okolností. Není možné přesně popsat, co se skutečně stalo. Obvinění vypovídali tak, aby si sami nepřitížili. Došla udání byla v některých případech motivována osobní záští, žárlivostí, cílem vědomého poškození dotyčné osoby aj. Pozornost byla věnována například osobám zastávajícím post národních správců.

Nejvýraznějším problémem se stalo určování státní příslušnosti a národnosti obviněných osob. V jazykově

smíšených oblastech se setkáme ve zvýšené míře s tzv. etnickou indiferencí. S tím také koresponduje nejčastější provinění před pohraničními TNK, a to přihlášení k německé národnosti. Přestože na jejich určení mělo záviset ve většině případů potrestání podle tzv. malého retribučního dekretu, k jejich určování se přistupovalo značně vágně. Lze si klást otázku, co bylo větším trestem. Osoby označené za Čechy čekalo maximálně veřejné pokárání, pokuta a několikaměsíční odnětí svobody. Pokud uznala komise obviněné za Němce, čekalo je většinou vysídlení nebo postavení občana druhého řádu. Řadě osob se mohl tento verdikt jevit jako nepoměrně tvrdší. Vágní přístup k určování národnosti a státní příslušnosti obviněných vede k zamyšlení nad možnými „přehmaty“ – jak v potrestání, tak ve vysídlení.

42_SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 302, spis Richard Seidl.

Ukázka trestního nálezu TNK v Jablonci nad Nisou (SOKA Jablonec nad Nisou, fond ONV Jablonec nad Nisou, kart. 289, spis Anna Linková)